

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

ارزشیابی میزان کاربردی بودن محتوای کتابهای راهنمای معلم علوم ابتدایی از دیدگاه معلمان ابتدایی شهرستان ساری

نگارش

بتول اسکندری

استاد راهنما: دکتر غلامعلی احمدی

استاد مشاور: دکتر علی اصغر خلاق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته برنامه ریزی درسی

دی ماه ۱۳۹۱

باسمه تعالی

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب بتول اسکندری متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه/رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن‌ها استفاده شده است، مطابق مقررات، ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پایان‌نامه/رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی است.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

تقدیم به

آنانکه هستی خویش را سرمایه وجودم کردند و الفبای زمین را به من آموختند.
تقدیم به روح پدر عزیزم که در تمام مراحل زندگیم تکیه گاهم بود و تقدیم به
زیباترین واژه زندگیم، مادر مهربانم
خداوند را همواره سپاس می گویم که نعمتی چون شما به من عطا فرمود.

و به تمامی کسانی که خداوند عشقشان را در وجودم دمید:

همسرم

و دخترم یگانه

تقدیر و تشکر:

شکر خدای سبحان را که مرا با قطرهایی از دریای بیکران علم و اسوه های راه علم و معرفت آشنا ساخت و توفیق شاگردی ایشان را به من عنایت کرد.

صمیمانه ترین مراتب سپاسم را تقدیم استاد فرزانه و راهنما جناب آقای دکتر غلامعلی احمدی و استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر علی اصغر خلاق می نمایم که بردباری و راهنمایی هایی ارزشمندشان در طی این مسیر همواره رهگشای راهم بودند.

هم چنین بر خود واجب می دانم تا از زحمات تمامی اساتید که در تمام مراحل تحصیل، با راهنمایی های ارزشمندشان مرا یاری کردند تشکر و قدر دانی نمایم.

چکیده:

هدف پژوهش حاضر ارزشیابی میزان کاربردی بودن کتابهای راهنمای معلم علوم ابتدایی از دیدگاه معلمان ابتدایی شهرستان ساری می باشد. بدین منظور ابتدا با توجه به عناصر برنامه درسی پنج جلد از کتابهای راهنمای معلم علوم دوره ابتدایی با استفاده از فرم های تحلیل محتوا بررسی شد و سپس با استفاده از نظر سنجی از معلمان مورد سنجش قرار گرفت. روش این تحقیق توصیفی تحلیلی، توصیفی- پیمایشی است و جامعه ی آماری این پژوهش شامل دو بخش می باشد. الف) کلیه ی کتابهای راهنمای معلم علوم دوره ی ابتدایی که در این مورد حجم جامعه با نمونه برابر است. ب) کلیه معلمان ابتدایی شهرستان ساری که ۱۳۳۰ نفر می باشد که با استفاده از جدول کرجسی و مورگان ۳۰۰ نفر به صورت تصادفی انتخاب شد. برای جمع آوری داده ها، الف) استفاده از فرمهای تحلیل محتوا که روایی فرمها از طریق بررسی روایی محتوایی مورد ارزیابی قرار گرفته است. و پایایی نیز از طریق فرمول اسکات ۰/۹۳ به دست آمد. ب) استفاده از پرسشنامه ی محقق ساخته برای نظرسنجی معلمان که دارای ۸ مؤلفه ی اصلی و ۵۳ مؤلفه ی فرعی می باشد. روایی آن از طریق بررسی روایی محتوایی مورد ارزیابی قرار گرفته است و پایایی نیز از طریق محاسبه ی ضریب آلفا در اجرای نهایی ۰/۹۰ به دست آمد. الف) برای تجزیه و تحلیل داده های حاصل از تحلیل محتوا از شاخص های آمار توصیفی، فراوانی و درصد فراوانی استفاده گردید. ب) برای تجزیه و تحلیل داده های حاصل از نظرسنجی از شاخص های آمار توصیفی، فراوانی، درصد، میانگین، میانه، انحراف معیار و واریانس و آمار استنباطی، آزمون کالموگراف اسمیرنوف در سطح خطای ۰/۰۵ انجام پذیرفت.

یافته های پژوهش نشان می دهد که محتوای این کتابها از نظر توجه به مبانی فلسفی برنامه درسی علوم، ارائه ی روشهای تدریس، ارائه روشهای ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به معلمان در حد مطلوبی قرار دارد. اما میزان توجه به اهداف و رویکردهای برنامه درسی علوم، پیش نیازهای آموزش علوم، ارائه ی فرصتهای یاددهی- یادگیری، استفاده از فناوری در آموزش و ارائه ی منابع برای دانش افزایی معلمان و دانش آموزان در حد مطلوبی قرار ندارد و نیاز به اصلاح دارد.

واژگان کلیدی: محتوا، ارزشیابی، تحلیل محتوا، کتابهای راهنمای معلم، تحلیل محتوای کتابهای راهنمای معلم، مبانی فلسفی، هدف، رویکرد، روش های تدریس.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: طرح تحقیق

۲	۱-۱ مقدمه
۳	۲-۱ بیان مسأله
۵	۳-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق
۶	۴-۱ اهداف تحقیق
۶	۱-۴-۱ هدف اصلی
۷	۲-۴-۱ اهداف فرعی
۷	۵-۱ فرضیه های تحقیق
۸	۶-۱ قلمرو تحقیق
۸	۱-۶-۱ قلمرو موضوعی تحقیق
۸	۲-۶-۱ قلمرو مکانی
۸	۳-۶-۱ قلمرو زمانی
۸	۷-۱ تعریف واژه ها و اصطلاحات تحقیق
۸	۱-۷-۱ تعاریف نظری
۱۰	۲-۷-۱ تعاریف عملیاتی

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۱۳	۱-۲ مقدمه
۱۳	۲-۲ فلسفه آموزش علوم تجربی
۱۶	۳-۲ رویکردهای مبتنی بر آموزش علوم تجربی
۱۶	۱-۳-۲ رویکرد انتقالی
۱۶	۲-۳-۲ رویکرد اکتشافی
۱۷	۳-۳-۲ رویکرد فرآیند مداری
۱۸	۴-۳-۲ رویکرد زمینه محوری
۱۹	۴-۲ اهداف آموزش علوم تجربی
۱۹	۱-۴-۲ دانستنیهای ضروری
۲۰	۲-۴-۲ مهارتهای ضروری
۲۳	۵-۲ روش های یاددهی - یادگیری در برنامه درسی علوم تجربی

- ۲۴..... ۱-۵-۲ روش حل مسأله.....
- ۲۵..... ۲-۵-۲ روش زمینه محور.....
- ۲۵..... ۶-۲ ارزشیابی در برنامه درسی علوم.....
- ۲۵..... ۱-۶-۲ ارزشیابی یعنی چه؟.....
- ۲۶..... ۲-۶-۲ ارزشیابی مستمر.....
- ۲۶..... ۳-۶-۲ از فهرست ارزشیابی چگونه استفاده کنیم؟.....
- ۲۶..... ۴-۶-۲ ارزشیابی از دانستیها.....
- ۲۷..... ۵-۶-۲ ارزشیابی از مهارتها.....
- ۲۷..... ۶-۶-۲ ارزشیابی از مفاهیم.....
- ۲۷..... ۷-۶-۲ ارزشیابی از نگرشها.....
- ۲۸..... ۸-۶-۲ ارزشیابی از فعالیت های خارج از مدرسه.....
- ۲۸..... ۹-۶-۲ ارزشیابی از کارهای گروهی.....
- ۲۸..... ۱۰-۶-۲ ارزشیابی پایانی.....
- ۲۸..... ۷-۲ نقش معلمان در برنامه ریزی درسی.....
- ۲۹..... ۸-۲ جایگاه راهنمای معلم در برنامه های درسی.....
- ۳۲..... ۹-۲ مؤلفه های کتاب راهنمای معلم.....
- ۳۴..... ۱۰-۲ بررسی اجمالی آمار کتاب های راهنمای معلم ایران.....
- ۳۵..... ۱۱-۲ بررسی اجمالی ساختار کتاب های راهنمای معلم ایران.....
- ۳۶..... ۱۲-۲ ساختار کتاب های راهنمای معلم علوم دوره ابتدایی.....
- ۳۸..... ۱۳-۲ بررسی اجمالی ساختار برخی کتاب های راهنمای معلم در سایر کشورها.....
- ۳۸..... ۱-۱۳-۲ ایالات متحده آمریکا.....
- ۴۰..... ۲-۱۳-۲ انگلستان.....
- ۴۴..... ۱۴-۲ چارچوب طراحی و تدوین کتابهای راهنمای معلم.....
- ۴۵..... ۱-۱۴-۲ رویکرد اول.....
- ۴۵..... ۲-۱۴-۲ رویکرد دوم.....
- ۴۶..... ۱۵-۲ پیشینه داخلی پژوهش.....
- ۵۰..... ۱۶-۲ پیشینه خارجی پژوهش.....
- ۵۱..... ۱۷-۲ نقد و بررسی پژوهش های انجام شده.....

فصل سوم: روش تحقیق

۵۴	۱-۳ مقدمه.....
۵۴	۲-۳ روش تحقیق.....
۵۴	۳-۳ جامعه و نمونه آماری.....
۵۵	۴-۳ روش نمونه گیری و حجم نمونه.....
۵۵	۵-۳ ابزار گردآوری داده ها.....
۵۷	۶-۳ روایی و پایایی ابزار جمع آوری داده ها.....
۵۷	۱-۶-۳ روایی.....
۵۸	۲-۶-۳ پایایی.....
۵۸	۷-۳ روش تجزیه و تحلیل داده ها.....
۵۹	۸-۳ مراحل انجام تحقیق.....

فصل چهارم: نتایج تحقیق

۶۱	۱-۴ مقدمه.....
۶۱	۲-۴ تحلیل محتوا.....
۶۱	۱-۲-۴ سؤال اول پژوهش.....
۶۵	۲-۲-۴ سؤال دوم پژوهش.....
۶۸	۳-۲-۴ سؤال سوم پژوهش.....
۷۰	۴-۲-۴ سؤال چهارم پژوهش.....
۷۴	۵-۲-۴ سؤال پنجم پژوهش.....
۷۶	۶-۲-۴ سؤال ششم پژوهش.....
۷۹	۷-۲-۴ سؤال هفتم پژوهش.....
۸۳	۳-۴ مشخصات فردی و سازمانی نمونه های تحقیق.....
۸۵	۴-۴ توصیف آماری داده ها.....
۹۱	۵-۴ استنباط آماری داده ها.....

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

۹۷	۱-۵ مقدمه.....
۹۷	۲-۵ تجزیه تحلیل نتایج تحقیق.....

۹۷.....	۱-۲-۵ پاسخ سؤال اول پژوهش .
۹۹.....	۲-۲-۵ پاسخ سؤال دوم پژوهش
۹۹.....	۳-۲-۵ پاسخ سؤال سوم پژوهش
۱۰۰.....	۴-۲-۵ پاسخ سؤال چهارم پژوهش
۱۰۱.....	۵-۲-۵ پاسخ سؤال پنجم پژوهش
۱۰۲.....	۶-۲-۵ پاسخ سؤال ششم پژوهش
۱۰۲.....	۷-۲-۵ پاسخ سؤال هفتم پژوهش
۱۰۳.....	۸-۲-۵ پاسخ سؤال هشتم پژوهش
۱۰۴.....	۹-۲-۵ پاسخ سؤال نهم پژوهش
۱۰۴.....	۳-۵ بحث و نتیجه گیری
۱۰۶.....	۴-۵ محدودیت های تحقیق
۱۰۶.....	۵-۵ پیشنهادهای تحقیق
۱۰۶.....	۱-۵-۵ پیشنهادهای اجرای
۱۰۷.....	۲-۵-۵ پیشنهادها برای تحقیقات بعدی
۱۰۹.....	پیوست ها
۱۲۱.....	منابع و مآخذ

فهرست جداول

- جدول ۱-۲ مقایسه ی شباهتها و تفاوتهای راهنما های معلم داخلی و خارجی ۴۴
- جدول ۱-۳ توزیع فراوانی جامعه ی آماری به تفکیک زن و مرد ۵۵
- جدول ۲-۳ مشخصات تحلیل محتوا ۵۶
- جدول ۳-۳ مشخصات پرسشنامه ی تحقیق ۵۷
- جدول ۱-۴ توزیع مؤلفه های توجه به مبانی فلسفی برنامه درسی (پایه اول) ۶۲
- جدول ۲-۴ توزیع مؤلفه های توجه به مبانی فلسفی برنامه درسی (دوم و سوم) ۶۳
- جدول ۳-۴ توزیع مؤلفه های توجه به مبانی فلسفی برنامه درسی (چهارم و پنجم) ۶۴
- جدول ۴-۴ توزیع مؤلفه های توجه به مبانی اهداف و رویکرد برنامه درسی (اول) ۶۵
- جدول ۵-۴ توزیع مؤلفه های توجه به مبانی اهداف و رویکرد برنامه درسی (دوم و سوم) ۶۶
- جدول ۶-۴ توزیع مؤلفه های توجه به مبانی اهداف و رویکرد برنامه درسی (چهارم و پنجم) ۶۷
- جدول ۷-۴ توزیع مؤلفه های توجه به پیش نیاز های آموزش علوم (اول) ۶۸
- جدول ۸-۴ توزیع مؤلفه های توجه به پیش نیاز های آموزش علوم (دوم تا سوم) ۶۹
- جدول ۹-۴ توزیع مؤلفه های توجه به پیش نیاز های آموزش علوم (چهارم و پنجم) ۷۰
- جدول ۱۰-۴ توزیع مؤلفه های اول توجه به فرصت های یاددهی - یادگیری (اول) ۷۱
- جدول ۱۱-۴ توزیع مؤلفه های توجه به فرصتهای یاددهی - یادگیری (دوم تا سوم) ۷۲
- جدول ۱۲-۴ توزیع مؤلفه های توجه به فرصتهای یاددهی - یادگیری (چهارم و پنجم) ۷۳
- جدول ۱۳-۴ توزیع مؤلفه های توجه به روشهای تدریس (اول) ۷۴
- جدول ۱۴-۴ توزیع مؤلفه های توجه به روشهای تدریس علوم (دوم و سوم) ۷۵
- جدول ۱۵-۴ توزیع مؤلفه های توجه به روشهای تدریس علوم (چهارم و پنجم) ۷۵
- ۰ جدول ۱۶-۴ توزیع مؤلفه های توجه به ارزشیابی تحصیلی دانش آموزان (اول) ۷۷
- جدول ۱۷-۴ توزیع مؤلفه های توجه به ارزشیابی تحصیلی دانش آموزان (دوم و سوم) ۷۷
- جدول ۱۸-۴ توزیع مؤلفه های توجه به ارزشیابی تحصیلی دانش آموزان (چهارم و پنجم) ۷۸
- جدول ۱۹-۴ توزیع مؤلفه های توجه به استفاده از فناوری و معرفی منابع (اول) ۷۹
- جدول ۲۰-۴ توزیع مؤلفه های توجه به استفاده از فناوری و معرفی منابع (دوم و سوم) ۸۰
- جدول ۲۱-۴ توزیع مؤلفه های توجه به استفاده از فناوری و معرفی منابع (چهارم و پنجم) ۸۱
- جدول ۲۲-۴ مقایسه ی تحلیل محتوای کتابهای راهنمای معلم علوم دوره ابتدایی ۸۲
- جدول ۲۳-۴ مقایسه ی تحلیل محتوای کتابهای راهنمای معلم علوم دوره ابتدایی ۸۳
- جدول ۲۴-۴ توزیع نمونه ها به تفکیک سنوات خدمت ۸۴
- جدول ۲۵-۴ توزیع نمونه ها به تفکیک جنسیت ۸۴
- جدول ۲۶-۴ توزیع نمونه ها به تفکیک مدرک تحصیلی ۸۴
- جدول ۲۷-۴ توزیع نمونه ها به تفکیک رشته تحصیلی ۸۵

- جدول ۴-۲۸ توزیع نمونه‌ها به تفکیک پایه‌ی تحصیلی ۸۸
- جدول ۴-۲۹ شاخص‌های گرایش به مرکز و پراکندگی ۸۶
- جدول ۴-۳۰ شاخص‌های محاسبه‌شده برای میزان توجه به مبانی فلسفی برنامه‌درسی ۸۷
- جدول ۴-۳۱ شاخص‌های محاسبه‌شده میزان توجه به رویکرد و اهداف برنامه‌درسی ۸۷
- جدول ۴-۳۲ شاخص‌های محاسبه‌شده میزان توجه به پیش‌نیازهای آموزش علوم ۸۸
- جدول ۴-۳۳ شاخص‌های محاسبه‌شده میزان توجه به فرصت‌های یاددهی-یادگیری ۸۸
- جدول ۴-۳۴ شاخص‌های محاسبه‌شده برای میزان توجه به روشهای تدریس علوم ۸۹
- جدول ۴-۳۵ شاخص‌های محاسبه‌شده میزان توجه به ارزشیابی پیشرفت تحصیلی ۸۹
- جدول ۴-۳۶ شاخص‌های محاسبه‌شده میزان توجه به استفاده از فناوری در آموزش ۹۰
- جدول ۴-۳۷ شاخص‌های محاسبه‌شده برای میزان توجه به ارائه منابع و تکالیف ۹۰
- جدول ۴-۳۸ نتایج آزمون کالموگراف اسمیرنوف برای میزان توجه به مبانی فلسفی برنامه‌درسی ۹۱
- جدول ۴-۳۹ نتایج آزمون کالموگراف اسمیرنوف میزان توجه به رویکرد و هدفهای برنامه‌درسی ۹۲
- جدول ۴-۴۰ نتایج آزمون کالموگراف اسمیرنوف برای میزان توجه به پیش‌نیازهای آموزش علوم ۹۲
- جدول ۴-۴۱ نتایج آزمون کالموگراف اسمیرنوف میزان توجه به فرصت‌های یاددهی-یادگیری ۹۳
- جدول ۴-۴۲ نتایج آزمون کالموگراف اسمیرنوف برای میزان توجه به ارائه روشهای تدریس ۹۳
- جدول ۴-۴۳ نتایج آزمون کالموگراف اسمیرنوف برای میزان توجه به ارزشیابی پیشرفت تحصیلی ۹۴
- جدول ۴-۴۴ نتایج آزمون کالموگراف اسمیرنوف میزان توجه به استفاده از فناوری در آموزش ۹۴
- جدول ۴-۴۵ نتایج آزمون کالموگراف اسمیرنوف میزان توجه به ارائه منابع و تکالیف درسی ۹۵

فهرست نمودارها

- نمودار ۴-۱ مقایسه فراوانی توجه به مؤلفه ی مبانی فلسفی ۶۴
- نمودار ۴-۲ مقایسه درصد فراوانی توجه به اهداف و رویکرد برنامه ۶۸
- نمودار ۴-۳ مقایسه درصد توجه به مؤلفه ی پیش نیاز های آموزش علوم ۷۱
- نمودار ۴-۴ مقایسه درصد توجه به مؤلفه ی فرصت های یاددهی- یادگیری ۷۳
- نمودار ۴-۵ مقایسه درصد توجه به مؤلفه ی روشهای تدریس ۷۶
- نمودار ۴-۶ مقایسه درصد توجه به مؤلفه ی روشهای ارزشیابی ۷۸
- نمودار ۴-۷ مقایسه درصد توجه به مؤلفه ی استفاده از فناوری در آموزش و معرفی منابع ۸۲
- نمودار ۴-۸ مقایسه میانگین های متغیرهای مورد مطالعه ۸۶

فصل اول

طرح مسئله

۱-۱ مقدمه

در تمامی نظامهای آموزشی متمرکز در دنیا برنامه های درسی توسط مراکز رسمی برنامه ریزی می شود که کشور ما ایران نیز از این امر مستثنی نمی باشد و معلمان به عنوان یکی از عوامل اصلی هر نظام آموزشی موظف به اجرای این برنامه های درسی مدون شده هستند پس آشنایی و آگاهی هر معلم از برنامه برای اجرا و تحقق هدف های برنامه امری ضروری و اجتناب ناپذیر می باشد.

هر برنامه ی درسی براساس اهداف آموزشی خاصی طرح ریزی و اجرا می شود. لذا انتظار می رود که در اثر اجرای برنامه ی درسی قصد شده مطابق با اهداف آن تغییرات مطلوب و مورد نظر در رفتار فراگیران تحقق یابد. برنامه ی درسی کسب شده به میزان کیفیت تحقق هدفهای هر برنامه توجه دارد. در یک برنامه ی درسی مطلوب باید میان این سه برنامه، (قصد شده، اجرا شده، کسب شده) تا حدود زیادی هماهنگی و تطابق وجود داشته باشد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۰، ۲).

بنابراین، معلم به عنوان مجری برنامه ی درسی باید با چارچوب برنامه درسی قصد شده کاملاً آشنایی داشته باشد تا بتواند در محیط آموزشی آن را به نحو مطلوب به اجرا در آورد. مهم ترین محصول و دستاورد هر برنامه ی درسی مواد آموزشی برنامه و از آن میان کتاب درسی است (همان منبع).

در بررسی و تحلیل نظام مند یاددهی-یادگیری، کتاب درسی به عنوان یک زیر نظام برجسته، محتوای آموزش پیش بینی شده را در بهترین شکل عرضه می نماید. کتاب درسی در حقیقت تکیه گاه معلم و دانش آموز برای یادگیری اثر بخش است» (لنینگ و کاترین، ۲۰۰۷، ۱۲). «کتاب درسی» به عنوان اصلی ترین منبع و موثق ترین مرجع علمی هدایت و راهنمایی فعالیت های معلم و دانش آموز در جهت تحقق اهداف آموزشی مورد توجه سیاست گذاران و برنامه ریزان آموزشی و درسی است. نتایج تحقیقات متعدد نشان می دهد که کتاب درسی تأثیر مستقیمی بر جریان تدریس و یادگیری دارد (هریسون، ۲۰۰۱، ۴۰۱). و استفاده درست از این ماده آموزشی کمک خواهد کرد تا میان سه برنامه درسی قصد شده، اجرا شده، و کسب شده هماهنگی و همخوانی لازم پدیدار شود.

بسیاری از برنامه های درسی به دلیل عدم آگاهی معلمان به عنوان مجریان اصلی برنامه درسی قصد شده از اهداف برنامه و به ویژه عدم شناخت کافی از بافت و ساختار کتابهای درسی در فرآیند اجرا با مشکلاتی مواجه می شود.

یکی از راههای آموزش معلمان و آگاه کردن آنها به اهداف، روشها و محتوای برنامه استفاده از کتابهای راهنمای معلم است. کتاب راهنمای معلم به عنوان یک رسانه، از مهمترین اجزا یک بسته ی آموزشی به شمار می رود و هدف عمده ی آن، کمک به معلم در اجرای مطلوب برنامه ی درسی جهت تحقق اهداف آموزشی است. فلسفه، اهداف، قلمرو و توالی فرصتهای یاددهی- یادگیری را برای معلمان، به منظور شناخت هر چه بیشتر معلمان از برنامه ی درسی، در این رسانه مشخص شده و از بر داشتهای متفاوت جلوگیری می کند(ملکی، ۱۳۹۰، ۲۰۳).

بنابراین با توجه به این تعریف، که کتابهای راهنمای معلم دستورالعمل اجرای درست برنامه درسی، و راهنمای تدریس به عنوان مهم ترین جزء بسته های آموزشی تهیه شده برای هر برنامه می باشد هدف عمده راهنمای تدریس، عرضه رهنمودها و دستور عملهای تفصیلی برای تدریس هر یک از قسمتهای برنامه درسی است. به علاوه راهنمای تدریس ممکن است « مطالب مربوط به سابقه ی موضوع درسی» و مواد آموزشی و نیز پیشنهاداتی برای فعالیتهای اضافی برای یادگیری را در بر داشته باشد(لوی^۱، ۱۳۸۸، ۶۴).

یافته های بسیاری از پژوهشها نشان می دهد که نقش راهنمای معلم در تحقق اهداف برنامه های درسی قصد شده یک واقعیت مسلم است بنابراین باید دید که محتوای این کتابها تا چه اندازه بر مبنای اهداف برنامه ی درسی علوم و مطابق با نیازهای معلمان طراحی شده است.

۲-۱ بیان مسأله

در فرآیند طراحی، تولید و اجرای برنامه های درسی معمولاً از سه نوع برنامه درسی قصد شده^۲ برنامه درسی اجرا شده^۳ و برنامه درسی کسب شده^۴ سخن به میان می آید. برنامه درسی قصد شده به آرمانها، هدفها، محتوا، روش های یاددهی- یادگیری، مواد آموزشی مناسب و تجهیزات پیش بینی شده در برنامه درسی که در یک نظام آموزشی از جانب برنامه ریزان درسی پیشنهاد و تجویز می شود توجه دارد. منظور از برنامه درسی اجرا شده، مجموعه اقدامات، فعالیت ها و فرصت های یاددهی- یادگیری است که از سوی معلمان و مجریان برنامه درسی در صحنه واقعی کلاس های درس و محیط های آموزشی و کارورزی به اجرا در می آید(احمدی و خلاقی، ۱۳۹۰).

1-Levy

2-Intended curriculum

3-Implemented curriculum

4-Attained curriculum

مسلماً چنانچه معلمان که مجریان اصلی هر برنامه ی درسی هستند اگر از قبل آموزشهای لازم را ندیده باشند نمی توانند در اجرای اهداف برنامه ی درسی قصد شده موفق باشند و در کسب اهداف با مشکل روبرو خواهد شد.

آنچه مسلم است نقش معلمان آموزش دیده در اجرای موفقیت آمیز برنامه های درسی بر کسی پوشیده نیست. معلمان با آگاهی از اهداف، محتوا، روش های یاددهی - یادگیری و نظام ارزش یابی پیشرفت یادگیری فراگیران که در برنامه قصد شده پیشنهاد شده است می توانند تا حدود زیادی در اجرای برنامه موفق شوند. البته این کار بیش از هر چیز به آموزشهایی بستگی دارد که به معلمان قبل از اجرای برنامه داده می شود (راهنمای معلم، ۱۳۸۷، ۲).

کتاب راهنما حاوی اطلاعاتی است که معلم را راهنمایی کرده و دستیابی به اهداف برنامه را آسان تر می کند که شامل توضیحات مربوط به روشهای تدریس، فعالیتهای سنجش و ارزیابی، توضیحات تکمیلی در خصوص رسیدن به اهداف درسی، آموزش مربوط به فعالیتهای کتاب کار و کتاب درسی و در نهایت بهبود عملکرد معلم است و یادگیری را برای معلم و دانش آموز آسان تر می کند (سمر^۱، ۲۰۱۰، ۴).

در کتاب راهنمای معلم ضمن آنکه انتظارات از معلمان و فراگیران در جریان آموزش و یادگیری روشن می شود در عین حال به معلم به عنوان مدیر یادگیری فرصت داده می شود، تا با توجه به حوزه ی امکانات و محدودیت های موجود از یک سو و تواناییها و خلاقیت های خود از سوی دیگر برنامه درسی قصد شده را به گونه ای به اجرا درآورد که اهداف مطلوب و مورد انتظار در اعمال و رفتار دانش آموزان پدیدار گردد (احمدی و خلاق^۲، ۱۳۹۰، ۴).

کتاب راهنما حاوی اطلاعاتی است که معلم را راهنمایی کرده و دستیابی به اهداف برنامه را آسان تر می کند که شامل توضیحات مربوط به روشهای تدریس، فعالیتهای سنجش و ارزیابی، توضیحات تکمیلی در خصوص رسیدن به اهداف درسی، آموزش مربوط به فعالیتهای کتاب کار و کتاب درسی و در نهایت بهبود عملکرد معلم است و یادگیری را برای معلم و دانش آموز آسان تر می کند (سمر^۱، ۲۰۱۰، ۴).

کتاب راهنمای معلم شامل برخی از نصایح کلی، روشهای کاربردی و پیشنهاد روشهای تدریس و حل مسائل برای معلمان است و می تواند تمامی پروسه های آموزشی را از برنامه ریزی تا آموزش دروس را هدایت کند (ایسما^۲، ۲۰۱۰).

در واقع، وقتی از کتاب راهنمای معلم سخن به میان می آید منظور از آن ارائه یک سند کتبی یا راهنمای عمل نوشته شده ای برای راهنمایی معلمان است تا به کمک آن در اجرای برنامه درسی موفق تر عمل کنند و فرصت های یاددهی- یادگیری مناسبی را برای دانش آموزان فراهم سازند.

تحقیقات زیادی در زمینه علوم تجربی صورت گرفته اما پژوهشی در زمینه کتابهای راهنمای معلم صورت نگرفته است اما در تحقیقات احمدی (۱۳۹۰)، صابری (۱۳۸۶) و دیگران اشاره شده که راهنمای معلم بعضاً اشکال دارد و نیاز است تا پژوهشهایی در این زمینه صورت گیرد.

بنابراین با توجه به اهمیت کتابهای راهنمای معلم و نقش آن در یاری رساندن معلم برای اجرای دقیق تر برنامه و با توجه به نتایج پژوهش های پیشین، مسأله اصلی در این پژوهش این است که تا چه اندازه محتوای کتابهای راهنمای معلم علوم ابتدایی مطابق با نیازهای معلمان طراحی شده و برای آنان در جریان اجرای برنامه درسی علوم جنبه ی کاربردی دارد؟.

۱-۳ ضرورت و اهمیت تحقیق:

در نیم قرن گذشته بخصوص در سالهای بعد از انقلاب اسلامی همزمان با تغییرات و تحولات برنامه های درسی علوم در دنیا در کشور ما ایران نیز از سال ۷۲-۱۳۷۱، دفتر تألیف گروه علوم تجربی دفتر برنامه ریزی و تألیف کتاب های درسی، پس از مطالعات مقدماتی در مورد برنامه های درسی علوم در چند کشور جهان، طرح جدیدی را برای تهیه و تولید برنامه های درسی علوم دوره ابتدایی به اجرا گذاشت. طرح و برنامه جدید آموزش علوم دوره ابتدایی، به ادعای گروه برنامه ریزی علوم نوید بخش تحولی بنیادی است که در برنامه های درسی علوم دوره ابتدایی رخ داده است.

به همین جهت شوراهای برنامه ریزی درسی در کنار برگزاری دوره های آموزشی لازم برای آشنایی معلمان با این برنامه ی درسی جدید، همزمان با تدوین کتب درسی اقدام به تألیف کتاب راهنمای معلم می پردازد تا معلمان به سهولت بتوانند برنامه درسی جدید را به اجرا در آورند.

با توجه به مشکلات روزافزون معلمان و نیز عدم دسترسی اکثر آنها به منابع مورد نیاز، وجود راهنمای معلم امری ضروری به نظر می رسد و لازم است در تهیه آن از هیچ کوشش دریغ ننماییم (ملکی، ۱۳۹۰، ۲۰۳).

هدف از تدوین کتابهای راهنمای معلم عبارت است از آموزش روشهای مورد نظر مؤلفان کتابهای راهنمای تدریس به معلمان شاغل در مقطع ابتدایی و آگاه کردن معلمان از اهداف برنامه درسی مورد نظر و به بیان دیگر راهنمای تدریس اهداف آموزشی و تربیتی مورد نظر و حد و مرز این اهداف و چگونگی تحقق

آنها را مشخص می کند. و از این رو می توانیم کتابهای مذکور را نوعی آموزش حین خدمت قلمداد کنیم (راهنمای معلم علوم دوره ابتدایی، ۱۳۸۷، ۲).

در پژوهشی که توسط (قنبری، ۱۳۷۹) با عنوان « بررسی میزان بکار گیری روشهای تدریس فعال توصیه شده در کتابهای راهنمای تدریس علوم تجربی پایه ی پنجم ابتدایی توسط معلمان شهر رشت و تأثیر آن بر عملکرد دانش آموزان» به نتایج زیر دست یافت که استفاده از روشهای تدریس پیشنهاد شده در کتابهای راهنمای معلم باعث بهبود عملکرد دانش آموزان می شود و این حاکی از اهمیت این کتابها در امر آموزش و کمک به معلم می باشد.

باتوجه به اهمیت نقش راهنمای معلم در اجرای برنامه ی درسی، استفاده ی بهینه از کتاب درسی به عنوان یک ماده ی آموزشی مهم در نظام های متمرکز، و کمک به معلم برای ایفای بهتر نقش خود، اهمیت و ضرورت بررسی و تحقیق علمی در مورد محتوای این کتابها از جهت تطابق با برنامه ی درسی علوم از یک سو، و همچنین میزان کاربردی بودن این محتوا برای معلمان از سوی دیگر قابل توجه است.

پس امید است انجام این تحقیق بتواند تصویر دقیقی از اینکه تا چه اندازه محتوای این کتابها برای معلمان کاربرد دارد را نشان دهد، و بینش های لازم را برای دست اندرکاران طراحی برنامه های درسی برای اصلاح و بهبودی نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت کتابهای موجود را فراهم آورد.

به طور کلی اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر را می توان در موارد زیر بیان نمود:

- ۱- برنامه ریزان، دست اندرکاران و سیاستگذاران برنامه درسی علوم، مؤلفین، معلمان و مدیران می توانند از یافته های این پژوهش استفاده نمایند.
- ۲- نتایج و یافته های این تحقیق می تواند بازخورد مناسبی برای مؤلفان کتابهای راهنمای معلم در جهت رفع نقایص این کتابها و تقویت نقاط قوت را فراهم آورد.
- ۳- الگویی برای تحلیل محتوای کتابهای راهنمای معلم خصوصا کتابهای راهنمای معلم علوم ایجاد می گردد که می تواند در پژوهش های بعدی مورد استفاده قرار گیرد. همه ی موارد فوق، توجیهی بر ضرورت انجام این تحقیق می باشد.

۴-۱ اهداف تحقیق:

(۱-۴-۱) هدف کلی:

هدف اصلی این تحقیق عبارت است از ارزشیابی میزان کاربردی بودن محتوای کتابهای راهنمای معلم علوم دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان ابتدایی شهرستان ساری.

(۱-۴-۲) اهداف جزئی:

- ۱- شناسایی میزان مطابقت ساختار کتابهای راهنمای معلم با برنامه درسی علوم.
- ۲- شناسایی میزان آگاهی بخشی کتابهای راهنمای معلم علوم در مورد فلسفه برنامه علوم از دیدگاه معلمان.
- ۳- شناسایی میزان توجه محتوای ارائه شده در کتابهای راهنمای معلم برای دستیابی به رویکرد و هدفهای برنامه درسی از دیدگاه معلمان ابتدایی.
- ۴- شناسایی میزان توجه به پیش نیازهای لازم برای آموزش علوم از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی.
- ۵- شناسایی میزان توجه به فرصت های یاددهی- یادگیری مناسب در کتابهای راهنمای معلم از دیدگاه معلمان.
- ۶- شناسایی میزان توجه کتابهای راهنمای معلم در کمک به معلمان برای به کارگیری روشهای تدریس علوم از دیدگاه معلمان.
- ۷- شناسایی میزان توجه به روش های ارزش یابی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در کتابهای راهنمای معلم از دیدگاه معلمان.
- ۸- شناسایی میزان آگاهی بخشی کتابهای راهنمای معلم در استفاده از فناوری در آموزش از دیدگاه معلمان.
- ۹- شناسایی میزان آگاهی بخشی کتابهای راهنمای معلم در معرفی منابع و ارائه ی تکالیف از دیدگاه معلمان.

۱- ۵ سوالات یا فرضیه های تحقیق

- ۱- ساختار راهنمای معلم علوم دوره ابتدایی به چه میزان با برنامه درسی علوم مطابقت دارد؟
- ۲- تا چه اندازه محتوای ارائه شده در کتابهای راهنمای معلم علوم، معلمان را با مبانی فلسفی برنامه درسی علوم آشنا می کند؟
- ۳- تا چه اندازه محتوای ارائه شده در کتابهای راهنمای معلم علوم، معلمان را با رویکرد و هدفهای برنامه درسی علوم آشنا می کند؟
- ۴- تا چه اندازه محتوای ارائه شده در کتابهای راهنمای معلم علوم، پیش نیاز های لازم برای آموزش علوم در اختیار معلمان قرار می دهد؟
- ۵- تا چه اندازه محتوای ارائه شده در کتابهای راهنمای معلم علوم، معلمان را در ایجاد فرصت های یاددهی- یادگیری مناسب برای دانش آموزان کمک می کند؟
- ۶- تا چه اندازه محتوای ارائه شده در کتابهای راهنمای معلم علوم، معلمان را در به کارگیری روش های تدریس علوم یاری می کند؟